

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sigtunakonferensen
Familjen och den sociala omvandlingen
4. - 7. oktober 1976

POUL THESTRUP

HUSSTANDSSTRUKTUR PÅ ØEN TÅSINGE 1678
Et eksempel på anvendelse af familie-
rekonstitutionsmetoden til kontrol
ved udnyttelse af et mandtal.

POUL THESTRUP:

HUSSTANDSSTRUKTUR PÅ ØEN TÅSINGE 1678

Et eksempel på anvendelse af familierekonstitutionsmetoden til kontrol ved udnyttelse af et mandtal.

Den første folketælling i Danmark afholdtes i 1769. Fremstillingen af tabeller over alders- og erhvervsfordelingen foregik imidlertid lokalt hos sognepræsterne og byernes øvrigheder, og resultatet er, at vi kun for få områder og fortrinsvis i hertugdømmet Slesvig har bevaret egentlige tællingslister. For det egentlige Danmark er listerne således kun bevaret for byen Horsens¹⁾. Ved den følgende folketælling i 1787 foregik bearbejdelsen af oplysningerne i centraladministrationen, og resultatet er, at vi har bevaret tællingslister, hvor personerne er anført én for én familievis, for hele landet. Disse lister har da også dannet grundlag for undersøgelser af husstandsstruktur²⁾.

Forud for folketællingerne er der på forskellige tidspunkter blevet fremstillet mandtal over forskellige befolkningsgrupper (til tider mandtal der skulle omfatte hele befolkningen) som grundlag for skattepålæg. Sådanne mandtal er i større eller mindre omfang bevaret fra forskellige år fra 1610 og fremad. Af betydning for opfattelsen af befolkningens størrelse har især mandtallene fra 1645, 1660 og 1699 været³⁾. I perioden 1677-92 blev der næsten årligt udskrevet ekstraskat, og de skattemandtal, der dannede grundlag for skattebetalingen, er i vid udstrækning bevaret enten i form af de originale mandtal udarbejdet af præsterne eller i form af detaljerede regnskaber⁴⁾. Disse mandtal har praktisk talt ikke været an-

1. Selve tællingslisterne er kun bevaret for Åbenrå, Løgumkloster og Tønder amter samt for byerne Horsens, Åbenrå, Haderslev og Tønder (Håndbog for Danske Lokalhistorikere, 1952-56, p.151). Materialet for Horsens er bearbejdet i: Albert Olsen, Bybefolkningen i Danmark på Merkantilismens tid, Acta Jutlandica IV,2, 1932.

2. Hans Chr. Johansen: Befolkningsudvikling og familiestruktur i det 18. århundrede, 1975, p.144ff.

3. Håndbog for Danske Lokalhistorikere, 1952-56, p.429f.

Aksel Lassen: Fald og fremgang. Træk af befolkningsudviklingen i Danmark 1645-1960, 1965, passim, Fridlev Skrubbeltrang: Husmand og inderste. Studier over sjællandske landboforhold i perioden 1660-1800, 1940, p.26ff.

4. Regnskaberne og de tilhørende mandtal findes i det omfang, de er bevaret, i Rigsarkivet: Amtsstuerregnskaber og Rytterdistriktsregnskaber.

vendt til demografiske undersøgelser. Muligheden for at anvende skattemandtallenes oplysninger om antallet af heste, hornkvæg, får og svin har derimod været diskuteret og i denne diskussion har skattemandtallenes almindelige pålidelighed eller mangel på samme været inddraget. Med hensyn til kvægbesætningernes størrelse har Fridlev Skrubbeltrang således argumenteret overbevisende for, at der er en nøje sammenhæng mellem skattens højde og det antal dyr, der angiver i mandtallene, samt at der, selv de år hvor skatten var lav, blev opgivet betydeligt færre dyr i mandtallene end i bevarede skifter (bouppteckningar)⁶⁾

Ved en demografisk udnyttelse af et skattemandtalt, i dette tilfælde 1678-skattemandtallet, vil der derfor på forhånd være grund til at sikre sig muligheder for kontrol af materialet ved inddragning af andre kilder. Dette er her forsøgt for de tre sogne, der tilsammen udgør øen Tåsinge syd for Fyn. Som kontrolmateriale er anvendt 1680-matrikelsekstrakten, 1688-matriklen og øens kirkebøger. Værdiansættelsen af jorden i matriklerne var grundlaget for de ordinære jordskatter. 1680-matrikelsekstrakten er en liste over gårdbrugere, hvor der for hver gård er angivet gårdens størrelse i tønder hartkorn efter 1664-vurderingen, ejerens navn, fæsteren i 1680, samt fæsteren i 1664, hvis denne ikke var den samme som i 1680⁷⁾ 1688-matriklen belyser tilstanden i 1682 og angiver for hver gård gårdens størrelse i tønder hartkorn efter 1664-vurderingen og efter 1688-vurderingen, ejerens navn, fæster i 1682, samt fæster i 1664, hvis denne ikke var den samme som i 1682. Desuden anføres for huse med og uden jord ejers og fæsters navn⁸⁾. Man kan dog ikke være sikker på, at samtlige jordløse huse er anført⁹⁾. Kirkebøgerne for øens to nordligste sogne, **Bregninge og Landet**, hvor man i begyndelsen havde fælles kirkebøger, er bevaret 1646-1733 samt henholdsvis fra 1773 og 1739. For det sydligste sogn, Bjerreby, er kirkebøgerne bevaret fra 1662. Kirkebøgerne er ikke udnyttet i den originale ver-

6. Gunnar Olsen: Studier i præstemandtallene 1677-1687, Fortid og Nutid bd.13, 1939-40, p.157ff. og Fridlev Skrubbeltrang: Nogle kilder til ældre dansk landbrugsstatistik, Historisk Tidsskrift, 11.rk. 1.bd., 1944-46, p.245ff.

7. Landsarkivet for Fyn, Svendborg Amtsstues arkiv, Matrikelseks-trakt af 1680 (Nyborg amt, Tåsinge og Hindsholm)

8. Landsarkivet for Fyn, Svendborg Amtsstues arkiv, Nyborg amts matrikel 1688.

9. Jvfr. Fridlev Skrubbeltrang: Husmand og Inderste, 1940, p.21f.

sion, men i form af familiebøger for Bregninge og Landet 1646-1733 og for Bjerreby 1662-1813. Stikprøver har vist, at disse familie-bøger, hvori familierne er rekonstitueret, er af høj kvalitet, og de er derfor anvendt i stedet for de originale kirkebøger, hvilket har betydet en væsentlig arbejdsbesparelse¹⁰⁾.

Når 1678 skattemandtallet er valgt, skyldes det ikke blot, at man må forvente, at de næsten årligt tilbagevendende ekstraskatter fra 1677 til 1692 har medført en vis skattetræthed og som følge heraf tendens til i højere og højere grad at underdeklarere, men rent lokale forhold har også gjort sig gældende ved udvælgelsen. 1677-skattemandtallet er ikke bevaret i brugbar form, og for de skattemandtal, der ligger mellem 1678 og 1690, viser en kontrol, at de bønder, hvis gårde ejedes af øens største jordbesidder general-admiral-løjtnant Niels Juel til Valdemarslot, ikke er medtaget i skattemandtallene¹¹⁾ til trods for, at Niels Juel ikke havde greve- eller friherreprivilegium og således ikke amtmandsrettigheder over godset¹²⁾. 1678-skattemandtallet er for Tåsinge ikke bevaret i dets originale form, som det blev udfærdiget af øens sognepræster, men i den afskrift med angivelse af, hvad enhver skulle betale, som dannede grundlag for amtsskriverens regnskab over skatten.

Ifølge forordningen af 3/8 1678, som dannede grundlaget for udskrivningen af denne ekstraskat, skulle skatten på landet betales af alle bønder, husmænd og inderster¹³⁾ både for dem selv, for hustruen og for tjenestefolk samt for børn over 10 år, mens børn til og med tiårsalderen var skattefrie. Taksten var for fæstebønder, husmænd og inderster 3 mark for manden, 3 mark for hustruen og 1½ mark for børn over 10 år samt tjenestefolk. Der har således ingen grund været til at angive hjemmeværende børn som tjenestefolk eller omvendt. Desuden betaltes der afgift af heste, hornkvæg, får, svin og bista-der, og deres antal er derfor også angivet i skattemandtallet.

En kontrol af 1678-skattemandtallet for Tåsinge må foregå af to omgange. Det, der er lettest at kontrollere, er om samtlige gårde og huse er anført i skattemandtallet. Sværere er det at finde ud af,

10. Familiebøgerne er udarbejdet af faglærer A.Lolk, uden hvis grundlæggende og grundige arbejde denne artikel om Tåsinge formentlig ikke var blevet skrevet. Kopier af familiebøgerne er til rådighed på Landsarkivet for Fyns læsesal

11. Skattemandtallene findes i RA: Amtsstueregnskaber, Nyborg amt. Niels Juel overtog Valdemarslot i 1678 og opkøbte de følgende år systematisk mere og mere jordegods på øen.

12. Om grevernes og friherrernes amtmandsrettigheder jfvr Lotte Jansen: De fynske godsarkiver, Odense 1975, p.7.

13) Inderster: Personer der bor til leje enten i et helt hus eller i et eller flere rum i et hus eller en gård.

om samtlige skattepligtige personer i gårdene og husene er anført. Udgangspunktet for kontrollen har været en sammenligning af navnene på de gårdfæstere og husfæstere, der er kendt fra 1680-matrikelsekstrakten og 1688-matriklen (fra 1682), med navnene på gårdmændene og husmændene, som anført i skattemandtallet. Da skattemandtallet ikke er fra helt samme tidspunkt som henholdsvis matrikelsekstrakten og matriklen, er det naturligvis ikke helt de samme navne, der nævnes, idet der hele tiden har været en vis udskiftning. Resultatet bliver dog, at der ikke på grundlag af oplysningerne i 1680-matrikelsekstrakten og 1688-matriklen er grund til at antage, at der i 1678 var flere gårde på øen, end der er nævnt i skattemandtallet. Man kunne måske stille det spørgsmål, hvilken sikkerhed det giver, at sammenligne grundlaget for den ekstraordinære skatteudskrivning (skattemandtallet) med grundlaget for den ordinære skatteudskrivning (matrikler). 1688-matriklen er imidlertid skabt ved et regulært opmålings- og vurderingsarbejde, og det er yderst usandsynligt, at gårde skulle mangle her¹⁴⁾. Med hensyn til husene er det sværere end for gårdene at få puslespillet mellem 1678-skattemandtallet og 1688-matriklen (fra 1682) til at gå op. Dels er det en ulempe, at 1680-matrikelsekstrakten som nævnt ikke medtager huse og derfor ikke kan anvendes, dels er overgangen mellem forskellige former for huse flydende, og dels tyder materialet på, at udskiftningen af fæstere i husene foregik langt hurtigere end i gårdene. Antallet af huse i 1688-matriklen stemmer nogenlunde med antallet af huse i 1678-skattemandtallet. Det er dog muligt, at denne overensstemmelse er fremkommet ved, at nogle jordløse huse, der har ligget på gårdes jord og har fulgt gården ved fæste, mangler i materialet, mens de samme eller andre huse mangler i skattemandtallet. Det er dog medtaget et vist antal jordløse huse i 1688-matriklen. På grundlag af sammenligningen af 1678-skattemandtallet med 1680-matrikelsekstrakten og 1688-matriklen må man dog generelt konkludere, at hvis man blandt de på grundlag af kirkebøgerne rekonstituerede familier finder familier, der mangler i skattemandtallet, må man antage, at det drejer sig om familier, der enten boede i indsiddershuse, eller, hvad der er mere sandsynligt, boede som indsiddere i gårde eller huse fæstet af andre og altså sammen med disse, eller boede hos en anden familie, f.eks. en familie, hvor et af deres børn enten var mand eller kone.

14. At man måske kunne bestikke landmålerne til at angive en gårds hartkornstilliggende til mindre end den i virkeligheden var er en anden sag.

I 1678-mandtallet er i alt optaget 287 husstande på Tåsinge, hvis man opfatter en husstand som bestående af en kernefamilie med eventuelle børn + eventuelle tjenestefolk + eventuelle indsiddere + eventuelle forældre til mand og/eller hustru. I det følgende vil ægtepar bestående af mandens eller hustruens forældre blive betegnet som et "trediegenerationspar". Hvis kun én af mandens eller kones forældre er til stede, betegnes denne som en "trediegenerationsperson". Det fremgår af tabel 1, at der i meget ringe omfang er medtaget trediegenerationspar og trediegenerationspersoner samt **indøiddere** i mandtallet. Efter mandtallet skulle 88.9 % af husstandene således bestå af en kernefamilie + eventuelle tjenestefolk. Af de 287 familier, der udgør grundlaget for de 287 husstande, har kun 6 familier ikke kunnet genfindes blandt de rekonstituerede familier. Hertil kommer dog, at 5 af de 7 indsidderpar, 2 af de 4 trediegenerationspersoner og alle 7 enlige indsiddere ikke er navngivet i skattemandtallet, og derfor ikke har kunnet findes blandt de rekonstituerede familier.

De familier, der findes i materialet af rekonstituerede familier, men som ikke er fundet nævnt med navn i 1678-skattemandtallet, er medtaget i tabel 2. At der ikke blot kan være tale om de 5 par og 9 enkeltpersoner, der er medtaget i mandtallet uden angivelse af navn, fremgår klart af antallet, idet tabellen omfatter 49 par og 36 enlige. Tabellen kan dog behøve visse kommentarer. Ved "militære" forstås familier, hvor manden benævnes rytter, soldat eller lignende. Det er klart, at kun gifte soldater i sognet vil blive fundet ved familierekonstitution. Det er endvidere muligt, at én eller flere af de husfædre, der er henregnet til denne gruppe, ikke læn- gere var soldat i 1678, men blot har beholdt tilnavnet. Ved "unge" forstås ægtepar med børn til og med tiårsalderen, eller som udfra alder eller vielsestidspunkt må formodes at kunne have haft sådanne. Ved "unge identificeret som håndværkere" forstås ægtepar, hvor manden ved én eller flere kirkelige handlinger betegnes med et håndværksfag. De fag, der hyppigst forekommer, er skomager, skrædder og væver. Ved "unge ikke identificeret som håndværkere" forstås blot, at manden ikke ved nogen kirkelig handling betegnes som håndværker. En eller flere af disse familier kan udemærket være håndværksfamilier. For en ordens skyld må det her tilføjes, at der også er håndværkere blandt de familier, der er optaget på skattemandtallet. Ved "gamle" forstås personer, der ikke kan henregnes til gruppen unge efter den ovenanførte definition.

Tilsammen giver de to tabeller indtryk af et samfund, hvor næsten enhver familie havde både en mandlig og en kvindelig forsørger. Nyt ægteskab efter en af parternes død i et ægteskab må altså have været den altovervejende regel. Samtidig viser tabel 2, at der foruden de husstande, der er medtaget i skattemandtallet, eksisterede et betydeligt antal ægtepar, hvor husfaderen var soldat, håndværker, eller på anden måde tjente føden uden at have gård eller hus med jord i fæste. Tabel 2 viser endvidere, at der foruden de 4 trediegenerationspar og 4 trediegenerationspersoner, der er medtaget i mandtallet, var et betydeligt antal gamle i området. Hvis vi blot går ud fra skattemandtallets tal (tabel 1), kommer vi frem til, at kun 8 af 287 husstande eller 2.8 % havde én eller flere af mandens eller konens forældre boende. Kombinerer man imidlertid tabel 1 og tabel 2, får man næsten nødvendigvis, hvordan man end opstiller regnestykket, en betydelig højere procent af husstande, hvor én eller flere af ægtefællernes forældre er knyttet til familien. Det bliver dog i ingen tilfælde særligt høje procenter. Lægger man tallene fra tabel 1 og tabel 2 sammen, således at de 19 gamle par lægges til de 4 trediegenerationspar i tabel 1 og de 26 gamle enlige til de 4 trediegenerationspersoner i tabel 1, får man i alt 23 par og 30 enlige, hvor to af de enlige dog kan være talt to gange (jvfr. anmærkningen til tabel 1). Selv om man antager, at alle disse 23 par og 30 (28) enlige er knyttet til de 287 husstande i tabel 1 som trediegenerationspar og trediegenerationspersoner (og at altså ikke nogen af de unge i tabel 2 har knyttet trediegenerationspar eller trediegenerationspersoner til familien), og selv om man antager, at de 287 husstande i tabel 1 enten havde et trediegenerationspar eller én trediegenerationsperson knyttet til husstanden, kommer man kun op på, at ca 18.5 % af familierne var tregenerationsfamilier. Dette er formentligt et for højt tal, idet det dels må antages, at nogen af de ældre har levet i tilknytning til nogle af de unge "skattefrie personer i tabel 2, og dels, at nogen ældre har levet som indsiddere uden tilknytning til personer, de var i familie med. Selv om maksimalprocenten på 18.5 for tregenerationsfamilier kan synes lav, må man dog give David Gaunt ret, når han i en nyere undersøgelse fremhæver, at en folketællingsopgørelse af antallet af tregenerationsfamilier egentligt giver for lave tal, idet man kun får oplyst, hvilke familier, der på opgørelsestidspunktet var i en tregenerationsfase, men ikke, hvor mange familier af de på opgørelsestidspunktet eksisterende, der havde været, var eller ville kom-

me i en sådan fase¹⁵⁾. Man kan på grundlag af tabel 1 og 2 nå frem til et groft udtryk for underregistreringen ved 1678-mandtallet, idet der af de ialt 350 ægtepar, der er konstateret, kun er optaget 287 eller 82 % i skattemandtallet¹⁶⁾.

Går man over til at betragte de 287 husstande, der er optaget på skattemandtallet, med hensyn til tjenestefolk og børn over 10 år viser tabel 3, at det gennemsnitlige antal af tjenestefolk + børn over 10 år var kraftigt afhængigt af brugsstørrelsen. Tabellen er fremkommet ved at fordele husstandene i skattemandtallet efter brugsstørrelse i tønder hartkorn efter vurderingen i 1688-matriklen.

For at få antallet af børn til og med tiårsalderen er tabel 4 fremstillet. Den viser for de 287 husstande, der findes i skattemandtallet, antallet af levende børn til og med tiårsalderen 1/9 1678, idet oplysningerne er taget fra de rekonstruerede familier. Der er gået ud fra, at børn indtil denne alder ved den ene af ægtefællernes død fulgte den overlevende ægtefælle ind i det næsten obligate nye ægteskab, samt at børn indtil denne alder altid var hos forældrene, hvad der formentlig i højere grad var rigtigt for de større brug end for småbrugene. I de fleste tilfælde har det været muligt at følge familierne 11 år tilbage i tiden fra 1/9 1678 eller på anden måde godtgøre, at familien ikke havde flere børn end de i kirkebogen anførte, selv om familien ikke kunne følges 11 år tilbage i tiden. Noget således er f.eks. antaget at være tilfældet, hvis ægteparrets vielsestidspunkt kendes indenfor 11-årsperioden, og hvis ingen af de to parter kendes som viede forud. I nogle tilfælde (25 af 287) har det dog ikke været muligt at fastslå antallet af børn til og med tiårsalderen.

Der synes ingen klar sammenhæng mellem brugsstørrelse og antal børn til og med tiårsalderen bortset fra, at der tilsyneladende var lidt færre børn, hvis jordtilliggendet var under 1 td. hartkorn. Dette hænger dog formentlig sammen med et relativt større antal gamle i denne gruppe end ved de større og store brug.

15. David Gaunt: Familj, hushåll och arbetsintensitet. En tolkning av demografiska variationer i 1600- och 1700-talens Sverige, Scandia, bd. 42, 1976, p.50.

16. Tabel 1: 287 husstande % 11 husstande, hvor en af ægtefællerne mangler + 4 trediegenerationspar + 7 indsidderpar = 287.

Tabel 2: 12 militære ægtepar + (13 + 24) unge ægtepar + 19 gamle ægtepar % 5 indsidderpar optaget på skattemandtallet uden navn. Total optaget på skattemandtallet 287 af (287 + 63).

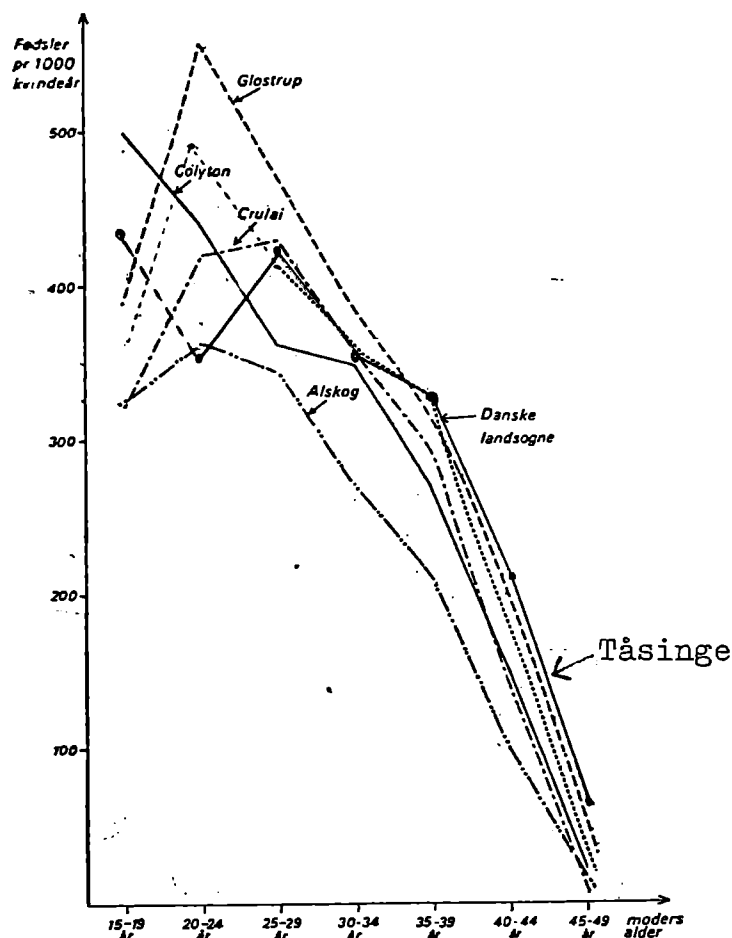
Ved beregning udfra slutsummerne i henholdsvis tabel 3 og tabel 4 kan man nå frem til, at mens der i skattemandtallet er anført 219 tjenestefolk og 72 hjemmeværende børn over 10 år eller i alt 291, giver familierekonstitution for de samme familier 414 indtil tiårsalderen, når der gås ud fra, at de familier, hvor antallet af børn indtil tiårsalderen ikke kendes, i gennemsnit havde samme antal børn, som de familier, hvor børnetallet kendes. Tallet 291 for tjenestefolk og hjemmeværende børn over 10 år virker umiddelbart lavt i sammenligning med 414 børn indtil tiårsalderen. En egentlig sammenligning af de to tal kan dog ikke foretages, før der er etableret nøjere kendskab til vielsesalder, fertilitet og mortalitet i perioden. Dette er imidlertid også muligt på grundlag af de rekonstruerede familier.

Tabel 5 viser aldersfordelingen for førstegangsviede mænd og kvinder for ægteskaber indgået 1660-79. Tabellen omfatter kun de personer, for hvilke det ved hjælp af familierekonstitution har været muligt at finde fødselsregistreringen, eller ved hvis begravelse, der findes en aldersangivelse, idet kirkebogen i ingen tilfælde har aldersangivelser ved vielser. Gennemsnitsalderen ved førstegangsvielse var for mænd 31 år og medianværdien 30 år mens den for kvinder var 26 år og medianværdien 25 år. Dette svarer i meget høj grad til de værdier, som Hans Chr. Johansen har fået for 21 tilfældigt valgte danske sogne 1760-1800, idet gennemsnit og median her for mænd var henholdsvis 31 år og 29-30 år og for kvinder 27 år og 25-26 år¹⁷⁾.

Tabel 6 viser den aldersbetingede ægteskabelige fertilitet på Tåsinge for ægteskaber indgået 1660-79 sammen med tal fra andre tilsvarende undersøgelser. Tallene fra tabellen er endvidere indtegnet på figuren på næste side. Det fremgår af tabellen og figuren, at værdierne, som for vielsesalderen for førstegangsviede, ligger tæt op af de værdier, der er fremkommet ved Hans Chr. Johansens undersøgelse af de 21 tilfældigt valgte sogne 1760-1801. Dette er markant, da man for familier stiftet 1660-79 umiddelbart efter krigen 1657-60 med dens store befolkningstab kunne vente lavere vielsesalder og højere fertilitet end ca 100 år senere. Det må dog påpeges, at mens de 21 sogne 1760-1801 er valgt tilfældigt og spredt over hele landet, er de tre tåsinge-sogne ikke tilfældigt valgt og ligger samlet. Omfangsmæssigt er materialet fra de tre tåsingesogne også mindre. Det totale antal kvindeår i ægteskab, der indgår i fer-

17. Hans Chr. Johansen: Befolkningsudvikling og familiestruktur i det 18. århundrede, 1975, p.86.

Aldersbetinget ægteskabelig fertilitet

tiltetsberegningen for Tåsinge, er således kun ca 40 % af det totale antal, der indgår i undersøgelsen af de 21 sogne. Når man kunne vente en stærk befolkningsmæssig vækst på Tåsinge efter krigen 1657-60, skyldes det, at vi med sikkerhed ved, at øen blev kraftigt berørt af overdødeligheden i forbindelse med krigsbegivenhederne. Dette fremgår ikke blot af den bevarede kirkebog for Bregninge og Landet sogne men også af Valdemarslots jordebog af 1/3 1661. Ifølge denne stod nemlig af 87 fæstesteder i Bjerreby 41 uden fæster, af de 44 i Landet 15 og af de 50 i Bregninge 8¹⁸⁾.

Tabel 7 viser dødelighedsforholdene indtil 15-års-alderen for 877 børn født 1660-79. Kun de børn har kunnet indgå i beregningerne, for hvilke det har været muligt at konstatere eksistensen af familien, her forstået som mindst et af barnets forældre, på Tåsinge mindst 15 år efter barnets fødsel uafhængigt af, om barnet opnåede 15-års

18. Aksel Lassen: Fald og Fremgang, 1965, p. 120.

alderen eller ej. På grundlag af disse 877 børn er dels beregnet en overlevelsestabel indtil 15-års-alderen dels værdier for den aldersspecifikke dødelighed. Overlevelsestavlens værdier ligger meget tæt på de værdier, der er beregnet af Hans Chr. Johansen på grundlag af de 21 sogne 1780-1801¹⁹⁾.

Vender vi nu tilbage til beregningerne af det totale antal børn til og med tiårsalderen og antallet af tjenestefolk og hjemmeværende børn over tiårsalderen på grundlag af tabel 3 og 4, har vi nu større mulighed for at vurdere, om de ialt 291 tjenestefolk og hjemmeværende børn over tiårsalderen som opgivet i skattemandtallet, er rimeligt i forhold til de 414 børn til og med tiårsalderen, som familierekonstitutionen giver for de husstande, der er med i skattemandtallet.

Udgangspunktet for en kontrol må være antallet af fødte i de tre sogne i den foregående periode. Tal for fødte kan fås ved at tage dåbstallet og dertil lægge antallet af begravede udøbte børn. Ved hjælp af fødselstallene for en periode på 11 år forud for 1/9 1678 og overlevelsestavlen i tabel 7 kan man beregne, hvor mange af de fødte, der ville være i live 1/9 1678, men ikke være over 10 år. En sådan beregning giver 535. De 414 af disse kan henføres til de rekonstituerede familier i tabel 1. Tilbage bliver 121 børn. Hvis de fordeles ligeligt på de militære og unge familier i tabel 2, giver det i gennemsnit ca 2½ barn pr familie, hvilket ikke synes urimeligt i betragtning af, i hvilken aldersklasse parterne i disse ægteskaber var.

Summen af antallet af tjenestefolk og hjemmeværende børn over 10 år må, hvis der i første omgang ses bort fra vandringer til og fra øen, være lig antallet af fødte, der 1/9 1678 stadig var i live og over 10 år, men under gennemsnitsvielsesalderen, der for mænd og kvinder tilsammen var 28 år. En sådan beregning er dog ikke helt let. Ganske vist går kirkebøgerne for Bregninge og Landet sogne som nævnt tilbage til 1646, men kirkebogen for Bjerreby går kun tilbage til 1662. Hvis man imidlertid forudsætter, at forholdet mellem Bregninge-Landets fødselstal og Bjerrebys fødselstal var det samme 1649-62 som i de følgende 15 år, kan man med tilnærmelse beregne årlige fødselstal for hele øen tilbage til 1649. Den beregnede overlevelsestavle går kun til 15-års-alderen. Dens værdier ligger imid-

19. Hans Chr. Johansen: Op.Cit. p. 122.

lertid som nævnt meget tæt op af værdierne i den af Hans Chr. Johansen beregnede for perioden 1780-1801, og denne er derfor anvendt for dem, der 1/9 1678 ville være fra 15 til 28½ år gamle. En sådan beregning giver, under forudsætning af at til- og afvandring ophæver hinanden, et antal ugifte personer over 10 år 1/9 1678 på ca 750 til sammenligning med de 291 i skattemandtallet. Beregningen har imidlertid en meget væsentlig fejl. Den anvendte overlevelsestavle er benyttet, fordi den indtil 15-års-alderen havde samme værdier, som den, der er beregnet for børn født 1660-79. Herved bliver der imidlertid ikke taget hensyn til den meget store dødelighed i krigsårene 1657-60. Udfra Bregninge-Landets kirkebog kan overdødeligheden i disse fire år for hele øen sættes til ca 450. Af disse må man udfra erfaringer fra slutningen af 1700-tallet vente, at ca 45 %²⁰⁾ eller ca 200 var i aldersgruppen indtil 10 år, d.v.s. de, der 1/9 1678 var mellem 18½ og 28½ år. De beregnede 750 i aldersgruppen fra 10 til 28½ år i 1678 må derfor reduceres til ca 550, men også dette tal tyder på en kraftig underregistrering ved 1678-mandtallet, idet tallet her som nævnt kun var 291. Antallet af hjemmeværende børn over 10 år ifølge mandtallet synes da også at være forbløffende lavt i hvert fald på de større brug (se tabel 2)

En anden mulighed end underregistrering ved 1678-mandtallet er, at ca 150 unge er bortvandret fra øen til områder, der var ramt endnu hårdere af de befolkningsmæssige tab i forbindelse med krigen. Efter de bevarede fynske kirkebøger synes Tåsinge dog at høre til de hårt ramte områder, og det er derfor ikke særligt sandsynligt²¹⁾.

Slutteligt kan man forsøge at beregne øens folketal udfra de ovenfor foreliggende tal. Tabel 1 og 2 giver tilsammen ca 650 voksne gifte og tidligere gifte. Hertil kommer 535 børn indtil 10-års-alderen og ca 550 ugifte over 10 år. Tilsammen giver dette ca 1735. Til dette tal må imidlertid lægges ugifte soldater og andre over den almindelige vielsesalder, som ikke er kommet i kontakt med kirkebøgerne, så øens folketal i 1678 kan nok uden overdrivelse sættes til ca. 1800. Ses det således beregnede befolkningstal på 1800 i sammenhæng

20. Hans Chr. Johansen: Op. Cit. 174ff.

21. Hans H. Fussing: Øernes befolkning under Karl Gustav krigene, Historisk Tidsskrift, 11.rk., 1.bd., 1944-46, se også Aage Fasmer Blomberg: Fyns Vilkår under svenskekrigene 1657-1660, 1973, p.436ff.

med fødselstallet i gennemsnit for femåret 1676-81, får man en summarisk fødselspromille på 39, hvilket snarest tyder på at de 1800 er for lavt et tal.

Trækker man fra de beregnede 1800 i 1678 fødselsoverskuddet 1660-78 (ca 575), kommer man frem til, at Tåsinge, når der ses bort fra vandringer, i 1660 skulle have haft ca 1225 beboere. Til sammenligning kan anføres, at der ved skattemandtallet til jul 1660 blev talt 828 personer på øen²²⁾. Aksel Lassen mener, at dette mandtal skal forøges med 25 %²³⁾ for at få folketallet. Hvis de ovenstående beregninger blot er nogenlunde rigtige, skal 1660-mandtallet forøges med væsentligt mere end 25 %. En forøgelse på 50 % synes således efter de ovenstående beregninger mere rimeligt, og i 1660 var ikke engang børn under 10 fritaget fra skatten.

 22. Rigsarkivet: Militærregnskaber IV d 40 c Regnskaber for den til landkommissær Erik Kaas indbetalte hovedskat til jul 1660 af Fyns Stift.

23. Aksel Lassen: Op.Cit. p.31 i sammenligning med p.325.

Tabel 1

Husstande ifølge 1678-skattemandtallet

Husstande bestående af mand + hustru + eventuelle børn + eventuelle tjenestefolk	254
Husstande bestående af mand + hustru + eventuelle børn + eventuelle tjenestefolk + 1 trediegenerationspar	4
Husstande bestående af mand + hustru + eventuelle børn + eventuelle tjenestefolk + trediegenerationsperson	4
Husstande bestående af mand + hustru + eventuelle børn + eventuelle tjenestefolk + 1 indsidderpar	7
Husstande bestående af mand + hustru + eventuelle børn + eventuelle tjenestefolk + 1 indsidder	7
Husstande bestående af mand eller hustru + eventuelle børn + eventuelle tjenestefolk	10
Husstande bestående af mand eller hustru + eventuelle børn + eventuelle tjenestefolk + 1 indsidder	1
I alt	287

Anmærkning:

5 af de 7 indsidderpar er ikke navngivet i skattemandtallet, 2 af de 4 trediegenerationspersoner er ikke navngivet i mandtallet, for alle 7 enlige indsiddere er navnet ikke anført i skattemandtallet.

Tabel 2

Familier ikke nævnt med navn i 1678-skattemandtallet men fundet ved familierekonstitution udfra kirkebøgernes oplysninger.-----

Militære (mand + kone + eventuelle børn)	12
Unge, identificeret som håndværkere (mand + kone + eventuelle børn)	13
Unge, ikke identificeret som håndværkere (mand + kone + eventuelle børn)	24
Gamle (mand + kone)	19
Gamle (enlige)	26
Unge enlige + eventuelle børn	1
i alt	95

Anmærkning:

De i anmærkning til tabel 1 nævnte ægtepar og enlige, der er medtaget i skattemandtallet uden angivelse af navn, er formentlig i et vist omfang også medtaget her

Tabel 3

Tjenestefolk og børn over 10 år ifølge 1678-skattemandtallet i de i skattemandtallet medtagne husstande.

Brugs- stør- relse hart- korn	Tjenestefolk						Børn over 10 år				Tjenestefolk + børn over 10 år						
	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	0	1	2	3	4	5	6
12.00- 12.99			1				1						1				
10.00- 10.99	1								1				1				
9.00- 9.99		1					1					1					
8.00- 8.99			2	1			3						2	1			
7.00- 7.99	6	2	8	3			16	2	1		4	3	8	4			
6.00- 6.99	9	12	15	3		1	30	6	3	1	6	9	17	5	2	1	
5.00- 5.99	14	10	4			3	19	6	5	1	5	12	10	1	2		1
4.00- 4.99	18	17	8	4		1	38	6	3	1	9	21	12	5		1	
3.00- 3.99	13	7	3			1	20	3		1	10	9	3		2		
2.00- 2.99	7	3	1	1			9	1	2		5	4	2			1	
1.00- 1.99	5						4	1			4	1					
0- 0.99	85	14	2	1			98	3	1		80	17	3	1			
I alt	158	66	44	13	4	2	239	28	16	4	124	77	59	17	6	3	1

Gennemsnitligt antal tjenestefolk + børn over 10 år

Brugs- stør- relse	12.99 - 7.00	1.72
i	6.99 - 5.00	1.69
hart- korn	4.99 - 3.00	1.22
	2.99 - 1.00	0.82
	0 - 0.99	0.26

Tabel 4

Børn til og med tiårsalderen ifølge familierekonstitution
i de i skattemandtallet medtagne husstande

Brugs- stør- relse i hart- korn	Antal børn							
	0	1	2	3	4	5	6	ukendt
12.00- 12.99	1							
10.00- 10.99	1							
9.00- 9.99								1
8.00- 8.99	1			2				
7.00- 7.99	6	2	6	5				
6.00- 6.99	15	12	3	5	3		1	1
5.00- 5.99	10	6	6	1	4	1	1	2
4.00- 4.99	15	7	8	12	3			3
3.00- 3.99	7	7	6	2	1	1		
2.00- 2.99	4	4	2			1		1
1.00- 1.99			3		1			1
0- 0.99	32	20	14	13	6	1		16
I alt	92	58	48	40	18	4	2	25

Gennemsnitlig antal børn til og med tiårsalderen

Brugs- stør- relse	12.99 - 7.00	1.54
i	6.99 - 5.00	1.46
hart- korn	4.99 - 3.00	1.44
	2.99 - 1.00	1.67
	0 - 0.99	1.35

Tabel 5

Vielsesalder for førstegangsviede 1660-79

Alder år	mænd	kvinder
15	0	3
16	2	0
17	0	0
18	0	3
19	1	4
20	3	9
21	4	10
22	3	8
23	5	9
24	7	14
25	5	9
26	7	5
27	6	12
28	6	11
29	11	4
30	7	6
31	9	0
32	9	3
33	10	5
34	2	3
35	2	0
36	7	0
37	2	1
38	2	0
39	2	0
40	4	1
41	2	1
42	4	0
43	1	1
44	2	0
45	2	0
46	0	1
47	2	0
50	1	1
55	1	0
56	0	1

Gennemsnitlig vielsesalder for førstegangsviede mænd 30.95

Gennemsnitlig vielsesalder for førstegangsviede kvinder 25.95

Anmærkning; Tabellen omfatter kun de førstegangsviede, hvor alderen har kunnet skaffes ved hjælp af familierkonstitution. Der er ingen angivelse af vielsesalder i kirkebogen.

Tabel 6

Aldersbetinget ægteskabelig fertilitet, fødsler pr 1000 kvindeår

	Moderens alder, år						
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
Colyton (1770-1837)	500	441	361	347	270	152	22
Crulai (1674-1742)	320	419	429	355	292	142	10
Alskog (1745-1820)	323	363	344	269	208	99	16
Glostrup (1677-1790)	389	588	426	380	314	191	51
Danske Landsogne (1760-1801)	364	495	415	358	326	181	36
Tåsinge (1660-1679)	(432)	353	421	351	326	214	62

Bortset fra tallene for Tåsinge citeret efter:

Hans Chr Johansen: Befolkningsudvikling og familiestruktur i det 18. århundrede, 1975, p.112

Beregningsgrundlag for Tåsinge antal kvindeår i ægteskab

	Moderens alder, år						
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
Antal kvindeår	18.5	127.5	340.0	433.5	435.5	420.5	384.5

Tabel 7

Dødelighedsforhold for børn født 1660-79

Alder år	Overlevende	Overlevende pr 1000 fødte	Aldersspecifik dødelighed
0	877	1000	189
1	711	811	30
2	690	787	17
3	678	773	15
4	668	762	12
5	660	753	5
6	657	749	8
7	652	743	8
8	647	738	6
9	643	733	12
10	635	724	6
11	631	719	5
12	628	716	5
13	625	713	6
14	621	708	5
15	618	705	

Anmærkning:

I beregningen er kun indgået de børn, hvor det har været muligt at konstatere eksistensen af mindst én af forældrene på øen mindst 15 år efter barnets fødsel, uafhængigt af om barnet opnåede 15-års-alderen eller ej.